

INTRODUCCIÓ

S'han escrit molts llibres de gran valor sobre les vides i experiències de les persones negres en contextos geogràfics molt diferents.¹ No obstant això, són relativament pocs els que aborden de manera específica les experiències dels afrodescendents a Europa abans de les guerres mundials. Un grapat d'històries individuals s'han integrat marginalment en la història europea, però la majoria estan relacionades amb la història de l'esclavitud o amb els conflictes colonials a partir del segle xv. En les obres publicades se sol associar el terme «presència negra» amb una zona geogràfica concreta. Des de «presència negra a Europa» fins a «presència negra a Gal·les», aquests vo-

1. Aquests llibres inclouen, entre d'altres, Allison Blakely, *Blacks in the Dutch World: The Evolution of Racial Imagery in a Modern Society*, Indiana University Press, 1993; Hakim Adi (ed.), *Black British History: New Perspectives*, Zed Books, 2019; Stephen Small, *20 Questions and Answers on Black Europe*, Amrit, 2017; Sara Lennox (ed.), *Remapping Black Germany: New Perspectives on Afro-German History, Politics, and Culture*, University of Massachusetts Press, 2016; Trica Danielle Keaton, T. Denean Sharpley-Whiting and Tyler Stovall (ed.), *Black France/France Noire: The History and Politics of Blackness*, Duke University Press, 2012; Tiffany N. Florvil i Vanessa D. Plumly (ed.), *Rethinking Black German Studies: Approaches, Interventions and Histories*, Peter Lang, 2018; Darlene Clark Hine, Tricia Keaton i Stephen Small (ed.), *Black Europe and the African Diaspora*, University of Illinois Press, 2009; Mischa Honeck, Martin Klimke i Anne Kuhlmann (ed.), *Germany and the Black Diaspora: Points of Contact, 1250–1914*, Berghahn, 2013; Michael McEachrane (ed.), *Afro-Nordic Landscapes: Equality and Race in Northern Europe*, Routledge, 2014; Dominic Thomas, *Black France: Colonialism, Immigration and Transnationalism*, Indiana University Press, 2007; Dominic Thomas (ed.), *Afro-European Cartographies*, Cambridge Scholars Publishing, 2014; Akwugo Emejulu and Francesca Sobande (ed.), *To Exist is to Resist: Black Feminism in Europe*, Pluto Press, 2019; i Felipe Espinoza Garrido et al., *Locating African European Studies: Interventions, Intersections, Conversations*, Routledge, 2019.

lums tracen la vida dels afrodescendents als llocs esmentats.² Els llibres que es troben fàcilment són també sovint sobre homes i dones coneguts. Per descomptat, val la pena examinar aquests individus, i les seves biografies ofereixen interpretacions molt interessants i revelen noves informacions sobre les seves vides. Per exemple, en les últimes dècades s'han dedicat diversos volums a antics esclaus. Des d'Olaudah Equiano fins a Mary Prince, que van viure a la Gran Bretanya, l'atenció sembla centrar-se en els abolicionistes del segle XVIII i en les seves connexions amb diversos grups de persones.

Els abolicionistes negres i altres homes i dones de raça negra han estat examinats en relació amb el seu paper com a models en pintures famoses o com a servents que apareixen en textos de viatges i altres produccions artístiques. Quan se'ls examina com a individus, aquests homes i dones solen ser percebuts com a personatges excepcionals les vides dels quals van ser transformades pels complexos contactes amb els europeus. En aquests relats, la noció d'excepcionalitat es fa servir com a raó plausible de la seva fama. Es creu que algunes de les seves històries han sobreviscut a causa de la naturalesa extraordinària de les contribucions que van fer a les societats europees. Malgrat això, amb prou feines s'han publicat altres aspectes de les seves vides, com ara l'estreta relació que van poder tenir amb altres afrodescendents. Algunes històries s'han oblidat o se n'ha subestimat la importància. Per exemple, la resistència africana a l'esclavitud a les costes africanes o la lluita contra el comerç transatlàntic d'esclaus a l'Àfrica amb prou feines s'esmenten en les obres sobre l'esclavitud en la història colonial europea. Tot i això, la resistència no era pas infreqüent, amb

2. Alguns exemples van des de volums com Thomas F. Earle i Kate J. P. Lowe (ed.), *Black Africans in Renaissance Europe*, Cambridge University Press, 2005, que examina la presència negra en diversos països, fins a llibres que aprofundeixen en la presència negra a escala regional, com Alan Llwyd i Glenn Jordan, *Cymru Ddu/Black Wales: A History: A History of Black Welsh People*, Hughes & Son, 2005.

exemples com la potent història de la reina Nzinga al segle XVII, les nombroses revoltes d'esclaus a bord dels vaixells a les costes africanes i l'alteració de la vida a les plantacions per part dels cimarrons i de les persones esclavitzades que vivien molt a prop dels amos. En la història de la resistència negra a l'esclavitud hi ha un continu que forma part del que Cedric J. Robinson considerava les «arrels del radicalisme negre».³ Segons Robinson, Occident es va apoderar dels cossos negres mitjançant la violència per produir riquesa, però això també va suposar la fi dels estats capitalistes. De fet, les llavors de la destrucció estaven integrades en els mitjans d'adquisició de riquesa.

Les personalitats negres que es recorden són només una part d'una història més àmplia de lluita contra l'explotació. Les connexions entre aquestes diverses històries han estat oblidades, perquè la subjugació física no només va anar acompanyada d'una reescriptura de la història de l'opressor, sinó també d'una definició de la història de l'oprimit. Robinson examina la manera en què s'han passat per alt certes històries, fins i tot algunes que van descobrir estudiosos de prestigi molt abans de l'esclavitud transatlàntica. El cèlebre historiador Heròdot, per exemple, recordava contactes amb etiops i amb els còlquids, que ell considerava descendents dels egipcis.⁴ Segons l'anàlisi de Robinson, aquests contactes són peces que falten i que, tot i que han estat documentades per historiadors, no han estat difoses al nord global modern i contemporani. Partint de l'exemple de l'esclavitud nord-americana, Robinson també demostra com els primers viatgers europeus van documentar els sistemes socials, culturals i agrícoles que van veure en zones de l'Àfrica occidental; no obstant això, al segle XVIII

3. Cedric J. Robinson, *Black Marxism: The Making of The Black Radical Tradition*, University of North Carolina Press, 2000, p. 72.

4. *Ibid.*, p. 83.

la narrativa dels «negres»⁵ poc sofisticats ja configurava la ideologia dels colons. Robinson assenyala que «la destrucció del passat africà» va ser un procés que va passar per diverses etapes.⁶ Per exemple, la denominació va tenir un paper crucial en el procés de supressió. «La construcció del *negre*, a diferència dels termes *africà*, *moro* o *etíop*, suggeria una absència de situació en el temps, és a dir, en la història o l'espai, l'etnografia o la geografia política. El *negre* no tenia civilització, cultura, religió, història, lloc o humanitat que mereixés consideració.»⁷ Robinson assenyala que «la creació del *negre*, la ficció d'una bèstia de càrrega estúpida que només servia per a l'esclavitud, estava estretament relacionada amb els requisits econòmics, tècnics i financers del desenvolupament occidental des del segle XVI en endavant».⁸ Els africans que eren prou valuosos per ser recordats eren els que havien estat considerats excepcionals.

La noció d'excepcionalisme és una eina interessant per entendre la història. S'empra en escriure la història per esclarir les històries que es creuen amb la classe, el gènere, la religió, la raça, etc. Un inconvenient del terme és el fet que suggereix que una història, circumstància o personatge és millor que un altre. Així i tot, tal com sosté Philippa Levine, aquestes comparacions poden donar lloc a anàlisis transnacionals i transculturals que poden ajudar a bastir ponts entre diferents històries

5. En tot aquest paràgraf, l'autora fa servir el terme *Negro*, que, en anglès, té una connotació despectiva. (*N. de la t.*)

6. Robinson assenyala que el procés de supressió no només va afectar els africans. «La tendència de la civilització europea en el capitalisme no era, doncs, homogeneïtzar, sinó diferenciar, exagerar les diferències regionals, subculturals i dialectals, tot convertint-les en “racials”. Mentre els esclaus es convertien en esclaus naturals —la reserva racialment inferior per a la dominació i l'explotació a principis de l'edat mitjana— i els tàrtars ocupaven una posició similar a les ciutats italianes a finals de l'edat mitjana, en l'engranatge sistemàtic del capitalisme durant el segle XVI, els pobles del tercer món van començar a ocupar aquesta categoria en expansió en una civilització reproduïda pel capitalisme.» *Ibid.*, p. 26.

7. *Ibid.*, p. 81.

8. *Ibid.*

i països i a fer acostar idees contradictòries.⁹ El problema rau, en canvi, en els aspectes universalitzadors que acompanyen molts estudis comparatius i que impliquen que traiem lliçons de les històries a causa dels principis rectors que suposadament compartim tots. Levine sosté que l'excepcionalisme de vegades intenta «humanitzar» una història, un context o un personatge, tal com exemplifiquen els relats de Niall Ferguson sobre l'Imperi britànic. També pot «demonitzar» una història, tal com demostren els estudis sobre dictadors com ara Hitler.¹⁰ No obstant això, l'atractiu del que és excepcional és innegable si fem cas de l'elevat nombre de llibres que presenten les seves històries com a relats únics d'aspectes específics de la història a escala regional, nacional o mundial.

L'excepcionalisme també és una noció que té un paper important en els estudis sobre la raça, el racisme i les relacions racials. Dienke Hondius argumenta que l'excepcionalisme va ser l'últim dels cinc patrons que van configurar la història europea de la raça i les relacions racials. Hondius sosté que Europa ha oscil·lat entre «la infantilització, l'exotisme, la bestialització, el distanciament i l'exclusió, i l'excepcionalisme».¹¹ Si bé la infantilització postulava que els africans i els asiàtics eren, en essència, nens, també va comportar la controvertida idea del «paternalisme», segons la qual els africans havien de ser cuidats o fins i tot salvats de si mateixos i dels seus iguals, tal com exemplifica la justificació de l'esclavitud per part dels seus partidaris a Europa durant els segles XVIII i XIX.¹² D'altra

9. Philippa Levine, «Is Comparative History Possible?», *History and Theory*, vol. 53, núm. 3 (2014), p. 331–47.

10. *Ibid.*, p. 342.

11. Dienke Hondius, *Blackness in Western Europe: Racial Patterns of Paternalism and Exclusion*, Routledge, 2017, p. 2.

12. El paternalisme va ser objecte de debats molt fructífers entre destacats estudiosos de la història de l'esclavitud als Estats Units, com ara Stanley Elkins, Eugene Genovese i John Blassingame. Van demostrar com el paternalisme es va desenvolupar i va evolucionar dins de les societats esclavistes, i com la seva aplicació va ser redissenada i modelada pels afroamericans.

banda, l'exotisme estava relacionat amb la fascinació europea per la diferència i pels cossos, les ments i les cultures negres i brunes. En la història de la jerarquització europea de les comunitats extraeuropees va ser igual d'important la noció de bestialitat, que funcionava conjuntament amb els dos suposats trets anteriors. Tant l'atractiu del cos percebut com a exòtic com la por que inspirava s'entrellaçaven amb la qüestió de la bestialitat. L'africà s'equiparava a un animal salvatge, indòmit i propens a la violència. Associats amb el mal, els africans havien de ser «domesticats» si els europeus en contacte amb ells volien sentir-se i estar segurs. Quan no estaven domesticats, calia mantenir-los a una distància segura, preferiblement lluny d'Europa.

En aquest context, l'excepcionalisme ha de ser analitzat juntament amb altres aspectes, com ara la relació entre africans i europeus i la mirada europea imposada als africans. L'excepcionalisme planteja diversos interrogants sobre les opinions de qui han configurat les trajectòries d'un grup i sobre la posició de qui respecte de la raça i el racisme va determinar l'estatus social d'uns certs europeus africans. Citant el novel·lista afroamericà Richard Wright, Hondius assenyala que «el racisme és sobretot un problema dels blancs, perquè els blancs van governar les condicions a través de les quals va sorgir i perdura el discurs de la raça».¹³

Agrupar les vides d'unes certes poblacions en una paraula reconeixible i embolicada amb tanta cura com és el terme *Imperi* o basar l'estudi del cas d'algú en la vida d'un individu també ens ajuda a comprendre que l'excepcionalisme abasta contextos específics i complexos. Reconèixer aquests contextos ens permet fer una anàlisi enriquidora dels encreuaments i de les ruptures dels relats històrics i dona lloc a l'estudi de

13. Hondius, *Blackness in Western Europe*, p. 2.